

Inicijativa za REKOM
Initiative for RECOM
Иницијатива за РЕКОМ
Nisma për KOMRA
Pobuda za REKOM

Proces REKOM

Izvještaj

svibanj 2006 - kolovoz

2011.

Proces REKOM je otpočeo pokretanjem regionalne rasprave o mehanizmima za utvrđivanje i javno priopćavanje činjenica o neposrednoj prošlosti, koji, pored kaznenih suđenja, mogu dodatno doprinijeti stvaranju sveobuhvatnog zapisa o prošlosti. Odluka o pokretanju regionalne rasprave donesena je na sastanku 10 vodećih organizacija za ljudska prava iz regije, u rujnu 2005. godine u Beogradu, koji je organizirao Fond za humanitarno pravo. Osim sudionika iz post-jugoslavenskih zemalja, sastanku je prisustvovao Mark Freeman iz Međunarodnog centra za tranzicijsku pravdu (ICTJ). Sudionici sastanka podržali su suđenja za ratne zločine kao najvažniji pravni instrument za utvrđivanje individualne kaznene odgovornosti za počinjene zločine, ali su ocijenili da ona nisu dovoljna za izgradnju povijesnog zapisa o prošlosti. Fond za humanitarno pravo (FHP), Istraživačko-dokumentacioni centar (IDC), sa sjedištem u Sarajevu, i Documenta¹, sa

¹ U nastojanju da potaknu proces suočavanja s prošlošću i ustanovljenje činjenične istine o ratu, Centar za mir, nenasilje i ljudska prava Osijek, Centar za mirovne studije, Građanski

sjedištem u Zagrebu, preuzeli su obvezu da u okviru civilnog društva u regiji pokrenu debatu o mehanizmima za utvrđivanje i kazivanje činjenica o prošlosti, u čijem su fokusu žrtve, koji mogu, pored kaznenih suđenja, doprinijeti stvaranju potpunijeg činjeničnog zapisa o svemu što se dogodilo u prošlosti.

1. Konzultativni proces

Debata je otvorena u svibnju 2006. godine, na Prvom regionalnom forumu o mehanizmima za utvrđivanje činjenica o prošlosti, koji su organizirali FHP, IDC i Documenta. Do kraja lipnja 2011. godine održano je 127 konzultacija, sedam regionalnih i jedan međunarodni forum za tranzicijsku pravdu. U konzultacijama je sudjelovalo 6187 aktivista organizacija za ljudska prava, organizacija mladih, udruga obitelji žrtava, logoraša, veterana/boraca, zatim umjetnika, nastavnika, predstavnika crkava i vjerskih zajednica, i drugih skupina i udruga civilnog društva iz svih država nasljednica nekadašnje SFRJ. Konzultativni proces se odvijao u formi lokalnih, nacionalnih i regionalnih debata (javnih konzultacija) u manjim skupinama, i rasprava u okviru foruma, sa 200 do 300 sudionika. U radu foruma sudjelovali su i predstavnici država i međunarodnih organizacija. Stručnu podršku procesu pružali su eksperti ICTJ.

U lipnju 2010. godine, u konzultativni proces uključile su se nevladine organizacije i udruge žrtava i veterana iz Makedonije, a potom i nevladine organizacije i udruge izbrisanih iz Slovenije.

Konzultativni proces je osmišljen kao javna platforma za glas žrtava i civilnih

odbor za ljudska prava, kao i Hrvatski helsinški odbor za ljudska prava osnovali su Documentu 2004. godine.

skupina koje zahtijevaju odgovoran odnos prema teškom nasljeđu prošlosti; kao aktivno zagovaranje i pridobijanje široke javnosti i vlasti za osnivanje Regionalne komisije za utvrđivanje činjenica o ratnim zločinima i drugim teškim povredama ljudskih prava na teritoriju nekadašnje SFRJ; i kao komunikacijski kanal za izgradnju Prijedloga Statuta REKOM-a.

Konzultativni proces imao je tri faze: najprije se raspravljalo o potrebama i očekivanjima žrtava u odnosu na teško nasljeđe prošlosti i izvansudskim mehanizmima za utvrđivanje činjenica o ratnim zločinima. Zatim su sudionici, uvažavajući iskustvo drugih post-konfliktnih i post-totalitarnih društava i specifičnost ratova na teritorij nekadašnje SFRJ, iznosili prijedloge, mišljenja i preporuke o modelu Regionalne komisije za utvrđivanje činjenica o ratnim zločinima. U trećoj fazi, počevši od svibnja 2010. godine, sudionici su diskutirali o Nacrtu Statuta REKOM-a koji je, na osnovu prijedloga, mišljenja i preporuka sudionika konzultativnog procesa i rješenja uspješnih komisija za istinu, sačinila skupina eksperata Koalicije za REKOM. Uslijedile su konzultacije - prije svega sa civilnim skupinama koje su sudjelovale u oblikovanju modela REKOM-a, a zatim i sa pravnicima iz regije. Bilo je žučnih rasprava, strahovanja da su neki stavovi nepomirljivi, ali je ipak trogodišnji zajednički rad omogućio da se kompromisno dođe do zajedničkog dokumenta. Skupština Koalicije za REKOM je 26.03.2011. godine usvojila Prijedlog Statuta REKOM.

1.1 Konzultacije o mehanizmima za utvrđivanje i kazivanje činjenica o ratnim zločinima u bivšoj Jugoslaviji

Devet konzultacija (pet regionalnih i četiri nacionalne) i tri regionalna foruma za tranzicijsku pravdu,

održanih u razdoblju od svibnja 2006. do svibnja 2008. godine, bili su posvećeni sagledavanju potreba i očekivanja žrtava i obitelji žrtava u odnosu na teške povrede ljudskih prava u prošlosti, kao i razmjeni mišljenja o tome kakvi izvansudski mehanizmi odgovaraju društvima na čijim se teritorijima vodilo više ratova, i gdje je više od 1 000 000 ljudi raseljeno.

Sudionici konzultacija i foruma dali su punu podršku domaćim suđenjima za ratne zločine, ukazujući da su postala kvalitetnija i profesionalnija zahvaljujući uspostavljanju regionalne suradnje među nacionalnim tužiteljstvima². Regionalni pristup treba primijeniti i u utvrđivanju i javnom iznošenju činjenica o ratnim zločinima na osnovu iskustva žrtava³ - bili su suglasni sudionici spomenutih konzultacija i foruma.

Na Trećem regionalnom forumu za tranzicijsku pravdu, održanom u Beogradu 11-12.02.2008. godine FHP, IDC i Documenta izišli su s prijedlogom za osnivanje regionalnog tijela koje će se baviti utvrđivanjem činjenica o ratnim zločinima, koji su sudionici podržali kao konkretizaciju debate o izvansudskim mehanizmima. Javno svjedočenje žrtava, koje je prvi put organizirano od početka konzultativnog procesa, sudionici su prepoznali kao glavnu aktivnost tog regionalnog tijela.

² Mladen Bajić, Državni odvjetnik Republike Hrvatske, *Konzultativni proces o utvrđivanju činjenica o ratnim zločinima i drugim teškim kršenjima ljudskih prava počinjenim na području nekadašnje SFRJ*, jun 2011, str.119.

³ Esad Kočan, nedeljnik *Monitor*, Crna Gora, *Konzultativni proces o utvrđivanju činjenica o ratnim zločinima i drugim teškim kršenjima ljudskih prava počinjenim na području nekadašnje SFRJ*, juni 2011, str.119.

1.1.2. Podrška Inicijativi za osnivanje REKOM-a

Na konzultacijama s obiteljima žrtava, logorašima i veteranima iz Hrvatske, BiH, Srbije, Crne Gore i sa Kosova, 9.05.2008. godine u Crnoj Gori, FHP, IDC i Documenta izašli su s inicijativom za osnivanje Regionalne komisije za utvrđivanje i javno iznošenje činjenica o ratnim zločinima, i pozvali sudionike da se aktivno uključe u oblikovanje modela te komisije. Sudionici su predložili osnivanje regionalne koalicije koja će promovirati Inicijativu za osnivanje Regionalne komisije, fokusirane na iskustva žrtava. Nataša Kandić je predložila da regionalna komisija ima skraćenicu REKOM.

1.1.3. Osnivanje Koordinacijskog vijeća i Koalicije za REKOM

Predlagači inicijative, FHP, Documenta i IDC formirali⁴ su Koordinacijsko vijeće, sa članovima po pozivu, čiji je prvi zadatak bio formirati Koaliciju za osnivanje REKOM, i na nju prenijeti upravljanje konzultativnim procesom. Do 28.10.2008. godine, kada je na Četvrtom regionalnom forumu za tranzicijsku pravdu, održanom u Prištini, formalno osnovana Koalicija za REKOM, 100 nevladinih organizacija i udruga, sudionica dotadašnjeg konzultativnog procesa, pismeno su obavijestili Koordinacijsko vijeće da žele biti član/ice Koalicije za REKOM.

U srpnju 2011. godine, broj članova Koalicije porastao je na 1818: 342 nevladine organizacije, 64 udruge žrtava i članova obitelji žrtava, 12 udruga veterana, 25 medija, 8 vjerskih organizacija, 10 organizacija kao što su političke partije, ogranci i odbori političkih partija, organizacije

⁴ Koordinacijsko veće je formirano 9.05.2008. godine u Podgorici, Crna Gora.

lokalne samouprave, i 1357 pojedinaca iz redova žrtava, religijskih zajednica, umjetnika, pisaca, redatelja i drugih. Koalicija u BiH broji 369 članova, u Crnoj Gori 151, Hrvatskoj 174, na Kosovu 404, u Makedoniji 30, Sloveniji 22 i Srbiji 668 članova.

Najviše tijelo Koalicije za REKOM je Skupština, koja zasjeda na delegatskom principu, prije svega zbog velikog broja članova. Do kraja srpnja 2011. godine Koalicija za REKOM održala je pet sjednica Skupštine članica Koalicije. Na prvom zasjedanju Skupštine u svibnju 2009. godine u Budvi, Skupština je donijela Statut koji regulira prava i obveze Skupštine i članica Koalicije za REKOM.

Koordinacijsko vijeće ima zadatak nadzirati provođenje odluka Skupštine Koalicije za REKOM. Članovi Koordinacijskog vijeća ne primaju naknadu za svoj rad, osim što dva člana primaju dnevnice za svoje sudjelovanje u radu KV, jer su oboje nezaposleni.

Tajništvo je stručno tijelo, koje ima suradnike koji primaju nadoknadu za svoj rad u skladu s projektom za koji je odgovoran Fond za humanitarno pravo. Članovi Tajništva provode aktivnosti, definirane projektom i podržane odlukama Skupštine Koalicije za REKOM.

1.2. Izgradnja modela REKOM

U razdoblju od lipnja 2008. do srpnja 2010. godine trajala je intenzivna rasprava o ciljevima, zadacima, nadležnosti, ulozi REKOM-a u kaznenom procesuiranju, javnom svjedočenju, i drugim elementima Regionalne komisije. Održano je 77 konzultacija⁵ i tri regionalna foruma, u

⁵ Održano je šest regionalnih, 38 nacionalnih i 33 lokalne konzultacije u BiH, Hrvatskoj, Crnoj

kojima je sudjelovalo 3 509 predstavnika organizacija za ljudska prava, organizacija mladih, vjerskih zajednica, članova udruga žrtava i obitelji žrtava, veterana, umjetnika, povjesničara i pojedinaca iz drugih civilnih skupina.

Tijekom dvogodišnje rasprave iskristaliziran je stav da primarni zadatak Regionalne komisije treba biti utvrđivanje činjenica o svim ratnim zločinima, dok su u vezi s uzrocima rata bila podijeljena mišljenja. Svi su se složili da nema prečeg zadatka od poimenične evidencije žrtava ratnih zločina, stradalih i nestalih, kao i da REKOM treba popisati bivše logoraše i sva mjesta zatvaranja. U vezi sa kršenjima ljudskih prava, sudionici su se bez izuzetka složili da REKOM može više nego ijedan drugi mehanizam doprinijeti rješavanju sudbine nestalih i otkrivanju masovnih grobnica. Članovi obitelji nestalih su predložili da REKOM može sudu predložiti amnestiju za počinitelja koji otkrije lokaciju masovne grobnice, što je dobar dio sudionika podržao, a neki su odlučno bili protiv. Veći broj sudionika se zalagao da REKOM ima pravo pozivati nekadašnje funkcionare civilne vlasti, predstavnike medija, institucija i vjerskih zajednica da govore o ulozi i djelovanju institucija, što je većina prihvatila, a neki su sugerirali da se REKOM treba obratiti sudu za pomoć u slučajevima kad se svjedok odbije pojaviti pred komisijom.

1.3. Rasprava o Nacrtu Statuta REKOM-a

Treća faza počela je u svibnju 2010. godine, kada je na konzultacijama s udrugama žrtava u Tuzli predstavljena prva verzija Nacrta Statuta REKOM-a. O dokumentu se raspravljalo na sljedeće 22 konzultacije i tri radne skupine na Sedmom regionalnom forumu za tranzicijsku pravdu. U okviru održanih konzultacija, pravnici su sudjelovali na osam skupova. Od početka do kraja konzultativnog procesa, bili su jedinstveni u svojim stavovima o ovlaštenjima komisije.

Velike rasprave je bilo oko odredbe Nacrta Statuta da REKOM daje pravnu kvalifikaciju ratnih zločina, od genocida do silovanja. Pravnici su bili jednoglasni u tome da je pravno kvalificiranje djela u nadležnosti suda. S druge strane, mišljenje eksperata ICTJ je bilo da komisije za istinu trebaju biti neovisne i od odluka sudova. Primjer Povijesne komisije u Gvatemali koja je zločine u toj zemlji pravno kvalificirala kao genocid dodatno je podijelilo sudionike. Osim toga, neki sudionici su smatrali da evidencija vojnih i civilnih ljudskih gubitaka, kako je data u Nacrtu Statuta, može umjetno povećati broj vojnih gubitaka i time utjecati na izmjenu ocjene karaktera rata. Činilo se da je nemoguće doći do zajedničkog stava. Ipak, prevladao je zajednički interes da se prekine balkanska praksa bezimernih žrtava, i kompromisom, tri dana uoči zakazane Skupštine Koalicije za REKOM, došlo se do zajedničkog dokumenta.

1.3.1 Usvajanje Prijedloga Statuta REKOM-a

Koalicija za REKOM, na Skupštini održanoj 26.03.2011. godine, usvojila je Prijedlog Statuta REKOM-a. Prijedlog je pripremila skupina eksperata Koalicije za REKOM, na

osnovu prijedloga i preporuka sudionika konzultativnog procesa i analize statuta uspješnih komisija za istinu i zakonodavstva parlamentarnih i istražnih komisija u post-jugoslavenskim zemljama. U skupini eksperata su bili: politolog Vjeran Pavlaković (Hrvatska), pravnici Tea Gorjanc Prelević (Crna Gora), Midhat Izmirlija (BiH) i Teki Bokshi (Kosovo), i historičarka Marijana Toma (Srbija), uz stručnu podršku konzultanta iz Međunarodnog centra za tranzicijsku pravdu, Bogdana Ivaniševića.

Prijedlog Statuta REKOM-a sačinjen je na albanskom, bosanskom, crnogorskom, hrvatskom, makedonskom, slovenskom, srpskom i engleskom jeziku. Skupina eksperata koja je sačinila Prijedlog Statuta, napisala je i „Obrazloženje uz Prijedlog Statuta REKOM-a“, na svim lokalnim jezicima.

1.4 Izvještaj o konzultativnom procesu o Inicijativi za osnivanje REKOM-a

Konzultativni proces, od Prvog regionalnog foruma za tranzicijsku pravdu, održanog 5-6.05.2006. godine u Sarajevu (BiH), do posljednjih konzultacija o Nacrtu Statuta REKOM, u veljači 2011. godine, u cijelosti je predstavljen u publikaciji *Konzultativni proces o utvrđivanju činjenica o ratnim zločinima i drugim teškim kršenjima ljudskih prava počinjenim na području nekadašnje Jugoslavije*. Publikacija sadrži sve iznesene prijedloge, mišljenja i preporuke sudionika konzultativnog procesa o izvansudskim mehanizmima za utvrđivanje činjenica, Inicijativi za osnivanje REKOM-a, i o Nacrtu Statuta REKOM-a. Publikacija je izdata na BHS jezicima, albanskom, makedonskom, slovenskom i engleskom jeziku. Ukupno, na svim jezicima tiskana je u 1320 primeraka.

Osim toga, sve konzultacije i forumi su snimani, tako da o konzultativnom procesu govori 127 video priloga i četiri dokumentarna filma.⁶

2. Medijska kampanja

Medijska kampanja pokrenuta je u lipnju 2010. godine, da informira i pridobije javnost za Inicijativu REKOM.

2.1. Medijska kampanja kao promoter Inicijative REKOM

Prva faza medijske kampanje pod nazivom *Za REKOM* lansirana je 1. lipnja 2010. godine istovremeno u Sarajevu i Banja Luci (BiH), Beogradu (Srbija), Podgorici (Crna Gora), Prištini/Prishtinë (Kosovo) i Zagrebu (Hrvatska). Poruka kampanje bila je *Činjenice o svim žrtvama ratova 1991-2001. na području bivše SFRJ*.

U okviru kampanje emitiran je TV spot *Zašto REKOM*, sa sudionicima koji govore na svojim maternjim jezicima. U razdoblju od 3.06. do 15.07.2010. godine spot je emitiran 1 543 puta na javnim i privatnim televizijama. Radio jinglovi *Zašto REKOM* emitirani su 4 205 puta na radio stanicama u regiji.

Objavljeno je devet oglasa u tiskanim medijima. U osam lokalnih novina plasirano je po 90 000 podlistaka *Da znamo, Zbog mene, Zbog njega, Zbog nas* sa po tri različite fotografije i slogana. Ukupno je objavljeno 540 000 podlistaka.

Pokrenuta je web stranica www.zarekom.org, na kojoj je od lipnja 2010. omogućeno online pristupanje Koaliciji za REKOM. Na više od 20 portala postavljen je banner Inicijative REKOM. Od 15.07.2010. godine,

⁶ Do sredine rujna biće digitalno obrađeno svih 127 video priloga.

Inicijativa REKOM je dostupna i korisnicima društvenih mreža Facebook i Twitter.

U razdoblju od 1.11.2010. do 26.04.2011. godine, Inicijativa REKOM je bila glavna tema u 11 TV emisija i u jednoj radijskoj emisiji.⁷

Međunarodni festival malih i eksperimentalnih scena u Sarajevu (MESS), održan od 16. do 31.10.2010. godine, bio je u cijelosti posvećen Inicijativi za REKOM. U okviru festivala predstava *Generacija '91-95*. Zagrebačkog kazališta mladih promovirala je Inicijativu za REKOM, 27.10.2010. godine.

Predstava *Analogije* Pozorišta porodice bistrih potoka iz Srbije promovirala je Inicijativu za REKOM u Sloveniji i

⁷ U veoma gledanoj emisiji *Okolo* na RTS (Srbija) 3.12.2010. godine, o Nacrtu statuta REKOM govorili su advokati Tomislav Višnjić (Srbija) i Teki Bokshi (Kosovo), i član Koalicije za REKOM Amir Kulagić (BiH).

Radio Slobodna Evropa emitovala je 26.12.2010. godine emisiju *Most*, u kojoj su o Inicijativi za REKOM govorili Dino Mustafić i Nataša Kandić, direktorka FHP.

U emisiji *BHT Klub*, emitovanoj (plaćeno vreme) 14.12.2010. godine na BHT (BiH) o potencijalu Inicijative REKOM u pogledu pomirenja u regiji govorili su Dino Mustafić, reditelj i direktor Međunarodnog teatarskog festivala MESS (BiH), Suada Kapić, rediteljka i autorka projekta Opsada Sarajeva, Srđan Puhalo, psiholog iz Banjaluke i Velimir Njirić-Pšeničnik, glumac iz Mostara.

U emisiji *Balkan express* (plaćeno vreme) na TV ATLAS, emitovanoj 22. 02.2011. godine, uživo su o Inicijativi za REKOM govorili Dragoljub Vuković, dugogodišnji novinar i član koalicije za REKOM, i Eugen Jakovčić, medijski koordinator inicijative za REKOM u Hrvatskoj. Emisija je reprizirana.

Na TV B92 Info (Srbija), u okviru ciklusa *Pune ruke prošlosti*, emitovane su (plaćeno vreme) tri emisije o Inicijativi REKOM, u kojima su gostovali Žarko Puhovski, profesor na Filozofskom fakultetu u Zagrebu (11.02.2011), Vesna Pešić, sociološkinja i poslanica u Narodnoj skupštini Republike Srbije (11.03.2011) i Sonja Biserko, predsednica Helsinškog odbora za ljudska prava u Srbiji (12.04.2011).

Makedoniji (Ljubljana i Maribor 7, 8 i
9.02.2011; Skoplje 31.03. i 1.04.2011).

2.2. Istraživanje javnog mnijenja o Inicijativi REKOM

U cilju pripreme za kampanju prikupljanja potpisa za podršku Inicijativi REKOM, zahvaljujući podršci OAK fondacije, agencija *Ipsos Strategic Pro* je, u razdoblju od 17.02. do 20.03.2011. godine, u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini, Srbiji, Crnoj Gori, Makedoniji i na Kosovu, provela istraživanje javnog mnijenja o Inicijativi REKOM.

Rezultati istraživanja su pokazali da najveći broj ispitanika smatra da postoji potreba za regionalnim međudržavnim tijelom, koje bi se bavilo utvrđivanjem činjenica o zločinima i žrtvama ratova na području nekadašnje SFRJ. Peticiju za osnivanje takvog tijela potpisala bi većina građana Kosova (95 posto), Crne Gore (86 posto), Federacije BiH (85 posto) i Makedonije (75 posto), dok bi u Srbiji peticiju potpisalo oko 63 posto stanovnika Srbije, a u Republici Srpskoj i Hrvatskoj značajno ispod 50 posto. Istraživanje je pokazalo da je Inicijativa REKOM najmanje poznata u Hrvatskoj i Republici Srpskoj BiH.

U praksi se pokazalo da je Inicijativa REKOM najviše podrške dobila na Kosovu a najmanje u Hrvatskoj, kako je istraživanje nagovještavalo. Najveće iznenađenje je veliki broj potpisa u Banja Luci (Republika Srpska BiH), i izostanak očekivane podrške u Sarajevu (Federacija BiH).

2.3. Medijska kampanja kao podrška kampanji prikupljanja potpisa

U razdoblju od 26.04.2011. do 30.06.2011. godine, glavna poruka medijske kampanje bila je *REKOM - Daj potpis*.

Najprije je agencija *Ipsos Strategic Pro* u okviru fokus skupina, u travnju 2011,

provela istraživanje reakcija publike na pet TV spotova. Emitiranje je počelo 26. travnja 2011. godine, kada je počela i kampanja prikupljanja potpisa u cijeloj regiji. Spotovi su emitirani na javnim i privatnim televizijama u svim državama nekadašnje Jugoslavije, ukupno 1 056 puta.⁸

Za emitiranje na radiju proizvedeno je osam jinglova. Emitirani su 1 464 puta na radio stanicama u Srbiji, BiH, Crnoj Gori, Sloveniji i Hrvatskoj.⁹

U osam televizijskih emisija (plaćeno vrijeme) o Inicijativi REKOM govorili su članovi Koalicije za REKOM i ugledne javne ličnosti koje podržavaju Inicijativu za REKOM.¹⁰

⁸ U Srbiji 492 prikazivanja na RTS, TV Pink i TV Prva (*Poruka i Kostur*); u BiH 63 emitovanja na BHT (*Poruka, Kostur i Lutka*); u Hrvatskoj 92 emitovanja na Kapital Network, HRT, TV Jadran i Osječka TV (*Kostur*); u Crnoj Gori 60 emitovanja na RTCG (*Lutka*); na Kosovu 205 emitovanja na RTK, KTV, RTV21 i KLAN Kosova (*Lutka*); u Makedoniji 124 emitovanja na Kanal 5, TV 24 i Alsat-M (*Poruka, Kostur i Lutka*); u Sloveniji 20 emitovanja na RTV Slovenija (*Poruka*).

⁹ U Srbiji 143 emitovanja na Radio S, Index i Roadstar; u BiH 341 emitovanje na BH Radio 1, Radio Sarajevo i Radio Kameleon; u Crnoj Gori 961 emitovanje na Radio D, Radio Corona, Radio Ozon, Adriatik radio, Radio 083, Jupok radio i Skala radio; u Sloveniji 15 emitovanja na Radiu Student; u Hrvatskoj četiri emitovanja na Radio Vukovar, HR Radio Sljeme, Radio 101, Otvoreni radio.

¹⁰ U okviru ciklusa *Pune ruke prošlosti*, na TV B92 INFO (Srbija), emitovane su (plaćeno vreme) još tri emisije u kojima su o Inicijativi REKOM govorili Maja Mičić, predsednica Inicijative mladih za ljudska prava u Srbiji (13.05.2011), Dragan Pjevač, član Udruženja porodica poginulih i nestalih Srba u Hrvatskoj *Suza*, (10.06.2011) i Nataša Kandić (26.06.2011).

U emisiji *Inicijativa za REKOM*, emitovanoj (plaćeno vreme) na TV Kapital Network (Hrvatska), 6.05.2011. i reprizno 13. 20. i 27.05.2011. govorili su Vesna Teršelič, Lazar Stojanović i Željko Sabo, gradonačelnik Vukovara.

Na Kapital Networku 6, 13, 20. i 27. 05. 2011. godine emitovana je i reprizirana (plaćeno

Oglas *REKOM, Daj potpis* objavljen je u tiskanim medijima i Srbiji¹¹, Bosni i Hercegovini¹², Hrvatskoj¹³, i Sloveniji¹⁴. Oglas *REKOM, Daj potpis* prikazan je na stranicama korisnika Facebook 45 141 475 puta, a posjetilo ga je (kliknulo) 28 003 korisnika iz Albanije, Bosne i Hercegovine, Kosova, Hrvatske, Makedonije i Srbije. Promo poruke istog sadržaja su poslate na adrese 428 121 korisnika baze

vreme) emisija *Inicijativa za REKOM* u kojoj su sudelovali Vesna Teršelič (*Documenta*), Lazar Stojanović (direktor medijske kampanje Inicijative REKOM) i Željko Sabo (bivši logoraš i gradonačelnik Vukovara).

TV Osijek (Hrvatska) emitovala je (plaćeno vreme) emisiju *Karte na stol* novinara Gordana Flaudera, 18. 05. 2011. godine, u kojoj je gostovala Vesna Teršelič. U emisiji su prikazani prilozi u kojima su o Inicijativi za REKOM govorili Katarina Kruhonja, članica Koordinacijskog veća Koalicije za REKOM, Miren Špek, lokalni koordinator kampanje prikupljanja potpisa kao i oponenti Inicijative, istoričari Josip Jurčević i Ante Nazor. Pre i posle emisije emitovan je spot *Kostur*.

Na NTV MONTENA, u emisiji *OČI u OČI* (plaćeno vreme), emitovanoj 10. 05. 2011. godine, o Inicijativi REKOM su govorili Milan Antonijević (YUCOM, Srbija), Dijana Uljarević (Forum MNE, Crna Gora) i Mirela Rebronja (PR i koordinatorica Inicijative za REKOM u Crnoj Gori). Emisija je reprizirana 11. i 14. 05. 2011. godine.

TV Jadran, lokalna televizija u Dalmaciji, emitovala je emisiju (plaćeno vreme) *Inicijativa za REKOM*, 22. 05. 2011. godine. Pre i posle emisije je emitovan spot *Kostur*.

U emisiji *Evrozum* (proizvodnja Koalicije za REKOM), emitovanoj na makedonskoj TV A1 12. 05. 2011. godine, o podršci Inicijativi za REKOM govorili su Pierre Mirel, direktor za zapadni Balkan u Generalnom direktoratu za proširenje u Evropskoj komisiji i poslanica Evropskog parlamenta Tanja Fajon, izvršna direktorka FHP Nataša Kandić, Frosina Pandurska-Dramikjanin, PR Inicijative za REKOM u Makedoniji, i Gordana Duvnjak, članica Koordinacijskog veća Koalicije za REKOM iz Makedonije. Emisija je reprizirana 21. maja 2011. Transkript emisije je objavljen u dnevnom listu *Vreme*, 14. 05. 2011.

Dokumentarni film (proizvodnja Koalicije za REKOM) o usvajanju Predloga statuta REKOM, 26. 03. 2011. godine, u trajanju od 33 minuta, emitovan je na makedonskoj TV 24, 9. 04. 2011. Repriza je emitovana 10. 04. 2011. Autorka filma je novinarka Marina Uzunov.

podataka web stranice Neogen.rs. 6 908 korisnika je pročitalo poruku i informiralo se o Inicijativi REKOM.

Na najvažnijim portalima u regiji postavljeno je 12 novih banneri sa porukom *REKOM - Daj potpis*¹⁵. Na stranice više od 250 organizacija čiji se angažman tiče suočavanja sa prošlošću i ratnih zločina postavljen je link prema stranici Inicijative za REKOM, www.zarekom.org.

Odmah nakon pokretanja kampanje prikupljanja potpisa podrške, 27.04.2011. godine, stranicu Inicijative za Rekom na Facebook-u posjetilo je 35 565 korisnika. Od 7.10.2010. zaključno sa 31.08.2011. toj stranici podršku je izrazio 1 720 korisnik, u prosjeku 34 novih korisnika dnevno. **U navedenom razdoblju postavljeno je 3 343 sadržaja koje su korisnici pogledali 1 314 223 puta.** Dodatne stranice posvećene REKOM-u, koje korisnici samoinicijativno prave, posjećuje i veći broj korisnika (*Srbija za REKOM* - preko 2 000, *Hrvatska za REKOM* - preko 1 300, itd.)

Krajem ožujka 2011. godine postavljena je redizajnirana stranica www.zarekom.org. Na osnovu

11 Politika, Danas, Blic, Dnevnik, Magyar Szo, Nin, Vreme.

12 Oslobođenje, Dnevni list, BH Dani, Slobodna Bosna.

13 Novosti, Novi list, 24 sata.

14 Mladina.

15 Između ostalog na srpskim portalima: www.rts.rs, www.pressonline.rs, www.e-novine.com, www.blic.rs; bosansko-hercegovačkim: www.sarajevo-x.com, www.depo.ba, www.zurnal.ba; hrvatskim: www.index.hr, www.net.hr; crnogorskim www.pcnen.com i www.monitor.co.me; kosovskim: www.telegrafi.com i www.koha.net; makedonskom: www.alsat-m.tv; slovenačkom: www.mladina.si.

statistike Google Analytics posjećenost stranice je od tada opala za 1.48 posto. Ukupno od 1.06.2010. do 31.08.2011. godine 52 111 posjetitelja je posetilo stranicu, pogledavši ju 233 668 puta. Tijekom jednog dana prosječno 114,03 korisnika posjeti stranicu.

Na Forum www.zarekom.org zaključno sa 20.06.2011. registriralo se 93 223 korisnika. Dnevno se registrira 405,33 novih korisnika. Na dan 20.06.2011. na Forumu je bilo postavljeno 177 tema i 100 sadržaja. Tijekom izvještajnog razdoblja na više od 350 foruma čiji sadržaj je sličan sadržaju Forumu www.zarekom.org postavljen je link prema tom forumu.

Održana su četiri koncerta koji promoviraju Inicijativu REKOM, u Ljubljani (26.05.2011), u Skoplju (30.05.2011), u Crnoj Gori (1.06.2011), i u Bosni i Hercegovini (28.05.2011). Koncert u Skoplju pratilo je više od 1.000 ljudi, i prikupljeno je 750 potpisa podrške osnivanju REKOM-a. Koncert najpoznatije crnogorske pop-rock skupine *Perper* za REKOM slušalo je više od 600 ljudi.

Nakon predstave *Generacija 91-95.* u Zagrebačkom kazalištu mladih 13. 05. 2011. održana je tribina *Umjetnost i suočavanje s prošlošću.* Uz moderaciju Gordana Bosanca, CMS, na tribini su sudjelovali: Nadežda Čačinović, filozofkinja, Borut Šeparović, redatelj, Dubravka Vrgoč, ravnateljica ZKM-a, i Vesna Teršelič. I na fakultetima u regiji je održano više tribina, posvećenih prije svega mladim ljudima i njihovom odnosu prema nasljeđu prošlosti, na kojima su sudionici informirani o Inicijativi za REKOM.¹⁶

16 *Da se zna, da se ne ponovi*, Fakultet političkih znanosti Zagreb, Hrvatska. Sudionici: Žarko Puhovski, Vesna Teršelič, Ivan Novosel (06.04.2011.)

Da se zna, da se ne ponovi, Pravni fakultet Osijek, Hrvatska. Sudionici: Katarina Kruhonja,

Predstava *Analogije* je promovirala REKOM 27. i 28. 05. 2011. godine na festivalu *Mixer* u Beogradu.

U regionalnim i međunarodnim tiskanim medijima objavljeno je i 11 autorskih tekstova o Inicijativi REKOM.

17

Ivan Novosel, Eugen Jakovčić. (19.04.2011.) *Prema obnavljajućoj pravdi i pomirenju*, savjetovanje Pax Christija za Srednju i Jugoistočnu Europu, Vukovar, Hrvatska Sudinici: Vesna Teršelič, fra Mijo Džolan, biskup Kewin Dowling (28.04.2011.)

Da se zna, da se ne ponovi, Filozofski fakultet Beograd, Srbija. Učesnici: prof. dr Bora Kuzmanović, dr Jovo Bakić, dr Nebojša Petrović (28.03. 2011)

Da se zna, da se ne ponovi, Filozofski fakultet Novi Sad, Srbija. Učesnici: dr Žolt Lazar, Aleksandra Jerkov, Maja Mičić, Jovana Kolarić (01.04.2011)

Da se zna, da se ne ponovi, Pravni fakultete Niš, Srbija. Učesnici: Draško Bjelica, Nebojša Ranđelović, Zorica Miladinović, Dušan Lopušina (11.04. 2011)

Suočavanje s prošlošću-Inicijativa REKOM, Akademija za politički razvoj, Donja Stubica, Hrvatska, (14.05.2011.) Uvodno izlaganje Eugen Jakovčić.

Zašto REKOM-kako smo se do sada nosili s kršenjima ljudskih prava u regiji, Pula, Hrvatska. Sudionici: Žarko Puhovski, Eugen Jakovčić, Goran Božičević (24.05.2011.)

Da li znate šta je REKOM? Tribina u okviru festivala *Vivisect*. Novi Sad, Vojvodina, Srbija. Govorili su: Marija Gajicki, direktorka festivala, Željko Stanetić, koordinator kampanje prikupljanja potpisa u Vojvodini, Tijana Savkov PR Inicijative za REKOM u Srbiji (15. 05.2011.)

Zašto REKOM, Pravni fakultet Univerziteta *Union* Beograd, Srbija Učesnici: prof. dr Vladimir Vodinelić, prof. dr Violeta Beširević i Maja Mičić. (18. 05. 2011.)

Zašto je važno potpisati za REKOM? Tribina u okviru Sajma organizacija civilnog društva, Beograd, Srbija. Govorili su profesor Pravog fakulteta Zoran Lilić, Ivana Stjelja iz Udruženja Pravnici za demokratiju, predsjednik NUNS-a Vukašin Obradović, i Dušan Lopušina iz Inicijative mladih za ljudska prava u Srbiji. (3. 06. 2011.)

17 *Danas (Srbija), Da mrtvi ne utihnu podržimo REKOM*, Lazar Stojanović (19. 05. 2011.)

Za kampanju prikupljanja potpisa i javno zagovaranje pripremljeni su i tiskani prateći materijali na svim lokalnim jezicima i na engleskom jeziku: informativni leaflet (390 800), Prijedlog Statuta REKOM-a - Ukratko (390 800), Prijedlog Statuta-a REKOM (4 200), Obrazloženje uz Prijedlog Statuta REKOM-a (330), formulari za potpisivanje i razni promo materijal (naljepnice, bedževi, majice, marame).

3. Kampanja 1 000 000 potpisa za REKOM¹⁸

Kampanja 1 000 000 potpisa za REKOM otvorena je 26.04.2011. godine akcijom *Regionalno odmrzavanje*, koja je održana istovremeno u Beogradu, Ljubljani, Zagrebu, Sarajevu, Banja Luci, Prištini, Skoplju. Kampanja je trajala do 30. lipnja 2011. i za devet tjedana prikupljeno je 543 870 potpisa podrške osnivanju REKOM-a. U Bosni i Hercegovini prikupljeno je 122 540 potpisa podrške, u Hrvatskoj 19 674, u Crnoj Gori 31 060, u Srbiji 254 625, na

Jutarnji list (Hrvatska), *Zašto sam podržao REKOM*, Miljenko Jergović (31. 05.2011.)

The New York Times, *The Shame of Serbia*, Nataša Kandić, June 5, 2011

Slobodna Evropa, *Kandić: Regionu je potrebno suočavanje sa prošlošću* (7. 06.2011.)

Dani (BiH), *Da nema Haškog tribunala, trebalo bi ga izmisliti*, Dženana Karup Druško (1.07.2011)

Večernji list (Hrvatska), *Cile REKOM-a - ne utvrditi konkretnog agresora*, Tihomir Dujmović (9.07.2011).

Blic.rs (Srbija), *Bez argumenata protiv REKOM-a*, Goran Miletić (12.07.2011)

Peščanik (Srbija), *Strah od malih brojeva* (12.07.2011)

Dani (BiH), *Borba za istinu*, Dženana Karup Druško (15.07.2011)

Peščanik (Srbija), *Papazjanija*, Goran Miletić (20.07.2011)

Danas (Srbija), *Zalogaj koji lokalno zastaje u grlu*, Svetlana Slapšak (23.07.2011)

18 Više o kampanji prikupljanja potpisa u Izveštaju Inicijative mladih o kampanji 1 000 000 potpisa za REKOM, www.zarekom.org

Kosovu 100 566, u Sloveniji 5 346, i u Makedoniji 10 059 potpisa.

Regionalni koordinatori kampanje prikupljanja potpisa bili su Inicijativa mladih za ljudska prava u Srbiji i Inicijativa mladih za ljudska prava u Hrvatskoj. U kampanji je sudjelovao 1 301 volonter, aktivisti organizacija mladih i članovi podmlatka nekoliko političkih partija. Oni su prikupljali potpise na 219 štandova u glavnim gradovima i većim mjestima, kao i u akciji od vrata do vrata.

Iznenadenje u kampanji je veliki broj potpisa koji su prikupljeni u Banja Luci (46 000) i na Kosovu (100 566), i pored odsustva političke i medijske podrške, i poziva na bojkot od strane rukovodstava vodećih udruga žrtava i boraca. Mala podrška građana Inicijativi REKOM u Hrvatskoj je dijelom posljedica raširenog otpora prema regionalnom povezivanju, koji je dodatno pojačan osuđujućim presudama generalima Anti Gotovini i Mladenu Markaču, koje je Haški tribunal izrekao 15.04.2011. godine.

Planiranih 1 000 000 potpisa nije prikupljeno, što su kritičari Inicijative REKOM ocijenili kao propast procesa i projekta REKOM. Imajući u vidu da je Koalicija za REKOM osigurala manji dio potrebnih sredstava za odvijanje kampanje sa planiranih 2 500 volontera i 600 štandova u regiji, i otpor javnosti u Hrvatskoj, objektivno govoreći, prikupljenih 543 870 potpisa predstavljaju veliku podršku Inicijativi za osnivanje REKOM-a. Ni prije, ni poslije rata, na teritoriju nekadašnje SFRJ, nije pokrenuta nijedna regionalna inicijativa koja je dobila veću podršku. Inicijativa REKOM je postala najvažnija civilna inicijativa, koja ima potencijal odgovoriti na sazrelu društvenu potrebu za zajedničkim kritičkim preispitivanjem teškog nasljeđa prošlosti.

4. Javno zagovaranje osnivanja REKOM-a¹⁹

Inicijativa za osnivanje REKOM dobila je deklarativnu podršku najviših predstavnika vlasti i političkih elita post-jugoslavenskih zemalja.

U **BiH** podršku osnivanju REKOM dali su Željko Komšić, član Predsjedništva BiH, Živko Budimir i Svetozar Pudarić, predsjednik i potpredsjednik Federacije BiH, Sulejman Tihić, predsjednik SDA, brojni ministri, članovi SDP-a, zatim političke partije HDZ 1990, Narodna stranka *Radom za boljitak*, Naša stranka, te veliki broj lokalnih političara.

U **Hrvatskoj** osnivanje REKOM podržali su predsjednik Republike Hrvatske Ivo Josipović, potpredsjednik Vlade Republike Hrvatske Slobodan Uzelac, Samostalna demokratska srpska stranka, pojedini zastupnici u Hrvatskom saboru iz Istarskog demokratskog sabora i Socijaldemokratske partije Hrvatske. Podršku osnivanju REKOM pružio je i gradonačelnik Vukovara i član SDP-a Željko Sabo.

Socijaldemokratska stranka Hrvatske nije podržala osnivanje REKOM-a. Stav SDP-a Hrvatske je da je utvrđivanje činjenica o ratnim zločinima obveza države, i da se ne smije prebacivati na neko regionalno tijelo.

U **Srbiji osnivanje REKOM-a podržali su predsjednik Republike Srbije Boris Tadić**, predsjednica Narodne skupštine Republike Srbije Slavica Đukić Dejanović, predsjednik Vlade Vojvodine Bojan Pajić i predsjednik Skupštine Vojvodine Sandor Egeresi, stranke Demokratska stranka, G17+/Ujedinjeni regioni Srbije, Pokret veterana, Srpski pokret obnove, Liga socijaldemokrata

¹⁹ Više o javnom zagovaranju u Izveštaju o javnom zagovaranju, koji je pripremio Sekretarijat Koalicije za REKOM, www.zarekom.org.

Vojvodine, Liberalno-demokratska partija, i Partija za demokratsko djelovanje.

U **Crnoj Gori** osnivanje REKOM-a podržali su predsjednik Crne Gore Filip Vujanović, predsjednik Vlade Crne Gore Igor Lukšić, i zastupnički klubovi Socijaldemokratske partije, Bošnjačke stranke, Socijalističke narodne partije, Nove srpske demokratije, Demokratske partije socijalista i albanskih partija.

Na **Kosovu** osnivanje REKOM-a podržao je predsjednik Vlade Kosova Hashim Thaçi, predsjednik Demokratskog saveza Kosova Isa Mustafa, ministar zdravlja Kosova Ferid Agani, stranke Demokratski savez Kosova i Alijansa za budućnost Kosova, te jedna od predstavnica Srba na Kosovu i nositeljica Jedinствене srpske liste u parlamentu Kosova Rada Trajković.

U **Makedoniji** osnivanje REKOM-a podržali su pojedini zastupnici parlamenta Makedonije, Zymreta Jakupi (Demokratska unija za integraciju) i Stojan Andov (Liberalna partija), potpredsjednik Liberalne partije Ivan Veličkovski, član Izvršnog odbora Socijaldemokratskog saveza Makedonije Dane Taleski, i partija Dostoinstvo.

U **Sloveniji** osnivanje REKOM-a **podržali su predsjednik Republike Slovenije Danilo Türk, predsjednik Državnog zbora Pavel Gantar**, pojedini zastupnici Državnog zbora iz Liberalne demokracije Slovenije i Slovenske demokratske stranke, pučka pravobraniteljica Zdenka Čebašek Travnik i zastupnici u Europskom parlamentu Jelko Kacin i Tanja Fajon.

4.1. Međunarodna podrška

Pododbor za ljudska prava Europskog parlamenta, na zasjedanju 30.09.2010. dao je punu podršku inicijativi za osnivanje REKOM-a. Direktor izaslanstva za odnose s Albanijom, Bosnom i Hercegovinom,

Srbijom, Crnom Gorom i Kosovom, Eduard Kukan pozvao je Europski parlament i Europsku komisiju da dugoročno podrže "jedinstvenu inicijativu". Istom prilikom, direktor za Zapadni Balkan u Generalnom direktoratu za proširenje u Europskoj komisiji, Pierre Mirel je rekao: "REKOM je neophodna dopuna sudskim procesima i za nju moramo dobiti punu podršku vlada i parlamenata". Predsjednica Podkomiteta za ljudska prava Europskog parlamenta, Heidi Hautula ocijenila je "da je ovo prvi puta da jedna, ovako važna inicijativa dolazi odozdo prema nama".

Podrška Europskog parlamenta iskazana je i na Četvrtom interparlamentarnom sastanku Narodne skupštine Republike Srbije i Europskog parlamenta, 5.10.2010. u Beogradu, kada su podršku Inicijativi za REKOM izrazili predsjednik Odbora za europske integracije Narodne skupštine Srbije Laszlo Varga i predsjedavajući izaslanstva Europskog parlamenta za Albaniju, Bosnu i Hercegovinu, Srbiju, Crnu Goru i Kosovo Eduard Kukan.

Europski parlament je u Rezoluciji usvojenoj 19.01.2011. godine podržao Inicijativu REKOM, kao proces podizanja svijesti i pomirenja širom Zapadnog Balkana i pozvao vlasti Srbije i drugih zemalja da pruže podršku toj inicijativi.

Parlamentarna skupština je 26.01.2011. godine usvojila izvješće izvjestitelja Komiteta za vanjske poslove Vijeća Europe, Pietra Marcenara, koji je pozvao "sve zemlje u regiji bivše Jugoslavije da sudjeluju u osnivanju REKOM-a, neovisno od njihovog statusa, kako bi ta komisija ostvarila funkciju punog pomirenja i priznanja žrtava". Parlamentarna skupština usvojila je Rezoluciju 1786 (2011) kojom je posebno istaknuta podrška inicijativi za formiranje Regionalne komisije za uspostavljanje činjenica o ratnim zločinima na

teritoriju nekadašnje SFRJ (REKOM) koja ima za cilj da oda poštovanje i prizna sve žrtve.

5. Institucionalizacija procesa REKOM-a

Inicijativa REKOM najprije je prešla u ruke vlasti u Crnoj Gori. Tijekom lipnja 2011. godine Vlada Crne Gore je formirala radnu skupinu za razmatranje Inicijative REKOM. U Hrvatskoj, Koalicija za REKOM je u lipnju 2011. godine predsjedniku Hrvatske Ivi Josipoviću i članu Predsjedništva Bosne i Hercegovine, Željku Komšiću, predala Inicijativu za osnivanje REKOM-a, Prijedlog Statuta REKOM-a i Peticiju za osnivanje REKOM-a. Obojica su izrazila snažnu osobnu podršku, obvezujući se da će u svojim zemljama, i u okviru regionalnih aktivnosti, promovirati Inicijativu za osnivanje REKOM-a.

Koaliciji za REKOM predstoje sastanci sa predsjednicima ostalih država u regiji, a potom pridobijanje nadležnih institucija da pokrenu proceduru za zaključenje međunarodnog ugovora ili sklapanje političkog sporazuma za osnivanje REKOM-a.